

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

TINKLARAŠČIŲ KALBOS VIETA DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS SCHEMOJE

Žodžiai *tinklaraštis*, *tinklaraštininkas* kai kam tikriausiai dar nelabai įprasti, o kai kas turbūt jau spėjo su jais susigyventi. Šiaip ar taip *tinklaraštis* – vienas iš populiariausių lietuviškų variantų, kuriais vadinama palyginti neseniai internete atsiradusi nauja saviraiškos ir bendravimo forma. Tai vadinamieji internetiniai dienoraščiai, kuriuos gali rašyti kiekvienas panorėjęs ir nors kiek kompiuteriškai raštingas žmogus. Jų kalba ypatinga tuo, kad kuriama be tarpininkų ir nėra specialiai kieno nors reguliuojama iš šalies, tačiau ja parašyti tekstai pateikiami viešai ir yra visiems prieinami.

Straipsnyje [1] tęsiamas pirminis tinklaraščių kalbos tyrimas (Miliūnaitė 2008), remiamasi daugiau kaip šimto atsitiktinai pasirinktų lietuviškų tinklaraščių duomenimis [2]. Pirmajame straipsnyje išsamiau apibūdintas lietuviškų tinklaraščių turinys, tinklaraštininkų kalbinės nuostatos, tinklaraščių kalbos požymiai (rašybos ir skrybpos įvairovė, leksikos ir gramatikos variantiškumas, įvairiakilmių elementų gausa, kalbos naujovės ir kt.). Šiame straipsnyje kai kurios jau skelbtos mintys labiau išplėtojamos ir susistemintos, turint tikslą, pažvelgus į lietuvių kalbos atžvilgiu apskritai dar netirtą interneto reiškinių – tinklaraščių, atsakyti į klausimus:

- kaip šią kalbos apraišką galima tirti sociolingvistiškai,
- kokia tai kalbos apraiška, kaip ji įtelpa į dabartinės lietuvių kalbos vartosenos schemą.

Kad būtų aiškesnis tyrimo kontekstas, pirmiausia glaustai pateikiama duomenų apie pačius tinklaraščius, jų autorius ir adresatus, šių tekstų paskirtį, formą ir bendruosius kalbos ypatumus.

1. Kas yra tinklaraštis?

Pirmieji tinklaraščiai (angl. *blog* [3]) pasauliniame žiniatinklyje pasirodė 1994 metais: vienas JAV interneto naršytojas ėmė skelbti internete kasdienės savo naujienas, pasakoti apie matytus filmus ir skaitytas knygas, kitaip tariant, rašyti savotišką dienoraštį, kurį galėjo pasiskaityti kas panorėjęs.

Ilgainiui šis naujienų pateikimo ir bendravimo būdas labai išpopuliarėjo ir net ėmė konkuruoti su profesionaliąja žiniasklaida. Apie 2000-uosius metus ėmė rasti lietuviškų tinklaraščių, o dabar jau galima kalbėti apie susikūrusias išties lietuviškai rašančių tinklaraštininkų bendruomenes. 2007 ir 2008 metais aktyviausi Lietuvos tinklaraštininkai surengė dvi konferencijas, kuriose dalijosi patirtimi.

Esama nuomonės, kad tinklaraščiai yra tarpinė forma tarp interneto terpėje funkcionuojančių HTML kalba (angl. *HyperText Markup Language*) parašytų dokumentų ir elektroniniu tekstu besiremiančio internetinio bendravimo (žr. Herring, Scheidt ir kt. 2005, 142–171 ir ten nurodytą literatūrą). Tinklaraščiai ima vis labiau pakeisti techniškai sunkiau kuriamas asmenines interneto svetaines.

Kad būtų galima nustatyti, kokia kalbos apraiška ir kodėl vartojama tinklaraščiuose, reikia apibūdinti pačių tinklaraščių autorius, turinį, paskirtį, formą. Straipsnyje iškeliami tik tie tinklaraščių ypatumai, kurie svarbūs jų kalbos sociolingvistiniams tyrimams ir gali padėti apibrėžti pačių kalbos apraišką kaip dabartinės vartosenos dalį.

Tinklaraščiai išseina už tradicinio mūsų supratimo, kas yra dienoraštis, ribų. Jie, kaip minėta, skelbiami viešai ir prieinami visiems, tad netenka asmeniniams dienoraščiams įprasto intymumo. Be to, skaitytojams suteikta galimybė komentuoti autorių tekstus padaro tinklaraščių erdvę atvirą bendrauti.

Autoriai ir adresatai. Tinklaraštį susikurti gana paprasta, tam nereikia kokių specialių programavimo žinių, todėl juos rašo net vidutinio mokyklinio amžiaus vaikai, pramokę darbo su kompiuteriu pagrindų. Taigi tinklaraščių autorius galima apibūdinti kaip visus kompiuteriškai raštingus žmones. Kaip nurodo tinklaraščių tyrėjai, jų amžiaus vidurkis ir pasaulyje, ir Lietuvoje, yra apie 20–30 metų. Įdomu tai, kad JAV pagal amžių gana aiškiai atsiskiriančiose dviejose tinklaraštininkų grupėse – paauglių iki 20-ies metų ir maždaug trisdešimtmečių ar vyresnių autorių – skiriasi vyrų ir moterų santykis. Tarp vyresniųjų nurodoma esant 63 procentai vyrų, o tarp paauglių yra daugiau tinklaraščių rašančių mergaičių (58 proc.) (Herring, Scheidt ir kt. 2005, 142–171). Suprantama, kad tokios statistikos patikimumas yra labai laikinas, nes pačių tinklaraščių internete sparčiai daugėja; reikia manyti, kad daugiau ar mažiau keičiasi ir autorių proporcijos pagal lytį ir amžių.

Tiriant tinklaraščių kalbą, svarbu nustatyti, koks yra autoriaus anonimiškumo lygis. Tinklaraštininkai patys sprendžia, kiek jie atskleis savo tapatybę: ar prisidengs tik slapyvardžiu, ar nurodys ir tikrą savo vardą ir pavardę, kokių dar pateiks duomenų apie save (amžių, gyvenamąją vietą ir kt.). Paprastai asmeniniai duomenys iki galo atskleidžiami (taigi anonimiškumo nelieka) tik tų autorių, kurie rašo tinklaraščius kaip kokio nors naujienų portalo, radijo ar televizijos, kitų įstaigų ir organizacijų atstovai.

Be to, autoriai tinklaraščių šablonuose gali pasirinkti, kas skaitys jų įrašus. Skirtinguose tinklaraščių svetainėse adresatų pasirinkimo galimybių nurodoma įvairių, bet iš esmės jos trejopos. Tinklaraštį ar atskirus jo įrašus gali skaityti:

- visi,
- tik kai kurie asmenys (pavyzdžiui, tik tinklaraščius globojančioje svetainėje prisiregistravo ir autoriaus draugais laikomi kiti tinklaraštininkai),
- tik pats autorius.

Kalbos tyrimams, be abejo, prieinamiausi visiems leidžiami skaityti tinklaraščiai, kai adresatas yra neapibrėžtas. Galima spėti, kad viešumo laipsnis ir tinklaraštininkų pažinties pobūdis turėtų veikti ir kalbos raiškos priemonių pasirinkimą: kuo bendraujančių tinklaraštininkų grupė uždaresnė ir tarpusavio ryšiai glaudesni, tuo labiau gali būti orientuojamasi į kokio nors socialinio sluoksnio kalbą (tarkim, susibūrusi kokios nors specialybės studentų grupė). Ir atvirkščiai, kai adresatas visai neapibrėžtas, turėtų būti labiau orientuojamasi į visuotinai gyvuojančias (bet nebūtinai kodifikuotas) kalbos normas.

Paskirtis. Patys tinklaraštininkai pažymi, kad rašant tinklaraščius svarbiausia – bendrauti tarpusavyje: informacija kuriama bendradarbiaujant ir telkiantis į bendraminčių grupes. Tad svarbiausi tinklaraščių kūrimo tikslai yra:

- informuoti – sudominti kuo daugiau skaitytojų,
- bendrauti internete ir burtis į bendraminčių grupes (socialinius tinklus),
- išreikšti save.

Užsienio tinklaraštijoje jau išsikristalizavo kelios tinklaraščių rūšys, nors pripažįstama, kad jų ribos dažnai esti neryškios (plačiau žr. Herring, Scheidt ir kt. 2005, 142–171):

- 1) vadinamieji filtrai tik nuorodomis pateikia informaciją, kuri tinklaraščio atžvilgiu yra išorinė (pavyzdžiui, apie pasaulio įvykius ar interneto naujienas);
- 2) asmeniniai žurnalai atspindi tinklaraščio autoriaus mintis, veiklą;
- 3) užrašų knygelės gali turėti ir išorinės informacijos, ir autoriaus kuriamą turinį; paprastai tai būna ilgesni esė tipo rašiniai;
- 4) vadinamieji *klogai* (iš angl. *klog* – *knowledge log*; lietuviškojoje interneto dalyje jų grynų pavidalų kol kas dar neteko aptikti), rašomi daugiausia įvairių institucijų, kurios turi tikslą dalytis verslo patirtimi ar užsiima visuomenės švietimu.

Pripažįstama, kad socialinis interaktyvumas (komentarų gausa ir pan.) didžiausias asmeninių žurnalų tipo tinklaraščiuose.

Turinys. Iš tinklaraščių paskirties matyti, kad jų turinys gali būti labai įvairus ir rodo autorių interesus bei pomėgius. Pagal tematiką lietuviškų tinklaraščių turinį galima suskirstyti taip:

- įvairių sričių naujienos (didžioji jų dalis paprastai prigaudoma iš neapbrėptų interneto platybių),
- nuomonė įvairiais visuomenės gyvenimo klausimais,
- žinios apie savo veiklą, pomėgius,
- kelionių įspūdžiai, sava kūryba ir kt.

Tinklaraščiai neretai vadinami neprofesionaliąja žurnalistika, pilietine žiniasklaida ir net tikrosios žiniasklaidos duobkasiais. Lietuviškų tinklaraščių tyrėjai teigia, kad vyraujančios temos – informacinės technologijos, muzika ir sportas. Tuo mūsų tinklaraščiai gana ryškiai skiriasi nuo, tarkim, JAV rašomų tekstų, kur vyrauja (ar bent kurį laiką, tinklaraščių kūrimosi pradžioje vyravo) visuomeninės ir ypač politinės temos. Artimi publicistikai tinklaraščių tekstai atlieka ne tik informavimo, bet ir visuomenės nuomonės formavimo funkciją, tačiau lietuviškiems tinklaraščiams pastaroji funkcija, galima sakyti, kol kas nėra labai būdinga (jei neturėsime galvoje profesionalių žurnalistų rašomų tinklaraščių, kurie dažnai tėra tik išoriškai kitokia tiesioginio tų žurnalistų darbo forma).

Forma. Tinklaraščiai paprastai kuriami pagal tam tikrus juos globojančių svetainių pateikiamus šablonus (žr. 1 pav.), tačiau jų forma gali būti labai įvairi, autorius gali parodyti savo išmonę ir sugebėjimus.

Pagrindinės sudedamosios tinklaraščių dalys yra tos pačios. Svarbiausias tinklaraščio elementas – kokios nors temos įrašas. Jis turi savo pavadinimą. Autoriaus rūpestis – sugalvoti tokį pavadinimą, kuris tinklaraščių svetainės įrašų sąrašuose išsiskirtų tarp kitų autorių ir patrauktų kuo daugiau skaitytojų.

Autorius gali bet kada savo tinklaraštį atnaujinti. Naujausias įrašas atsiduria pradžioje, tad patekus į tinklaraštį pirmiausia ir matomas. Be to, tinklaraščiai turi komentarų skyrelį, kuriame skaitytojai rašo savo nuomonę, diskutuoja su autoriumi, o šis taip pat gali įsitraukti į diskusijas. Patikusių tinklaraščių naujienas skaitytojai gali prenumeruoti.

Tinklaraštis turi ir kitų sudedamųjų – pagalbinių dalių (įrašų temų sąrašą, naujausių komentarų nuorodas, įvairių nuorodų į kitas svetaines, bendraminčių tinklaraščius, lankytojų skaitiklį, kalendorių ir pan.). Tinklaraščių kalbai tirti svarbiausi yra tinklaraščių įrašai [4] – tekstai, kuriuos rašo patys autoriai.

2. Kokie tinklaraščių kalbos ypatumai?

Tinklaraštininkų neslegia (ar beveik neslegia) bendrinės kalbos svoris. Bendrinė kalba, kuri standartizuoja ir gerokai vienodina raiškos būdus pagal tam tikras nustatytas normas, tinklaraščių įrašams dažniausiai pasirenkama pagrindu, bet pačias raiškos priemones tinklaraštininkai renkasi ne privalomai, o savanoriškai. Todėl tinklaraščių kalbos apraška rodo autorių individualumą ir, žinoma, tam tikrus socialinių grupių kalbos požymius.

Pavyzdžiui, neilgame kalbiškai tvarkingame (t. y. be rašybos ir skyrybos klaidų, rišliame, sklandžiam) įrašė „Vaivorykštė Vilniuje“ (žr. 1 pav.) matyti ir nebendrinių elementų raiškos priemonių įvairovė: vartojamas madingas būdvardis *nerealus* (r. „nepaprastas, įspūdingas, nenusakomas“), tarminė gramatinė forma *smegenai* („smegenys“), žargonybė *nufotkinti* („nufotografuoti“), jaustukas *Auuuuuuu*.

1 pav. Tinklaraščio įrašo fragmentas iš <http://www.blogas.lt/darko/425170/>

Vaivorykštė Vilniuje

Aš tai pasakiau: 2008-09-29 21:34, nes **Pastebiu**

Šiandien važiuodamas iš darbo mačiau nerealią vaivorykštę. Gaila, kad mano smegenai per vėlai susivokė, kad turiu kuprinėj apdulkėjusį jau nuo nenaudojimo fotoaparata, tad pavyko nufotkinti per vėlai. Tačiau vaizdelis buvo idiliškas. Auuuuuuu

Gražus ir romantiškas nusiteikimas vakarui. Dirbti... :)))

Jūs tai pasakėte (3) | Patiko (2) :: Nepatiko (1)

Jūs tai pasakėte: 3

Greta pasakė:
2008-09-29 21:52

Gražu;}

Lukas~Kun pasakė:
2008-10-06 14:27

Cha, Kaune... ketvirtadienį irgi dviguba vaivorykštė buvo. Labai įdomiai

Nuorodos

Pradžia
Apie mane
Archyvas
Kūrybinės raiškos centras

Naujausi įrašai

Nesėkminga diena
Miestelis Šventoji: mirusi rudenį, kad prisikeltų vasara
Kaunietei nepasidOk!
Vaivorykštė Vilniuje
Woohoo. Gyvenu barake II

Ką aš darau?

Sportuoju
Keliauju
Gyvenu
Pastebiu
Juokiuosi
Kuriu

Papildoma

RSS

779
+1

Kitame įrašo pavyzdyje „Sausainiai su obuoliais „Kaip darydavo mama“ (žr. 2 pav.) teksto kalba dar laisvesnė: užrašytas pasakojimas, kuriame esama šnekamajam stiliui būdingų trumpųjų formų (*tokiems dalykam, pasidalint*), dalelytė *va*, įvardžiuotinė forma *jinai*, iliatyvas *skardon*. Tačiau labiausiai šiame tekste krinta į akis anglybės, kurias autorė pati išskiria pasviruoju šriftu: įterpinys *anyway* (beje, tinklaraštininkų apskritai labai mėgstamas), dvižodė frazė *for fun*, su lietuviška asmens galūne gramatiškai įformintas veiksmažodis *dipp'inau* ir gramatiškai su sakiniu nesusietas įnagininko poziciją užimantis junginys *baking paper*.

Tinklaraščiai – puikus kalbos naujovių ir kalbos madų tyrimo šaltinis. Autoriai pasidaro naujadarų patys arba ima platinti sukurtus kitų. Galimybė skaityti kitų tinklaraštininkų tekstus, bendravimas internete padeda naujovėms žaibiškai plisti. Ši savita kalbos apraiška, pasak Davido Crystal, remiasi interneto bendruomenės kūrybiškumu ir klostosi ne visiškai stichiškai (Crystal 2006, 66–67). Todėl negalima būtų sakyti, kad tinklaraščių kalbos raiškos laisvė yra neribota. Jei tinklaraštininkas pernelyg nukrypsta nuo tam tikrų normų (pavyzdžiui, rašo „šveplai“) skaitytojai į tai gali reaguoti (ir reaguoja) komentaruose (plačiau apie tinklaraščių kalbos ypatumus ir

tinklaraštininkų kalbines nuostatas žr. Miliūnaitė 2008). Taigi pats įdomiausias tinklaraščių kalbos dalykas yra tai, kad autorius laisvas pasirinkti rašymo būdą, bet dažnai sąmoningai prie ko nors derinasi.

2 pav. Tinklaraščio įrašo ištrauka iš <http://redvel.blogas.lt/>

[eksperimentai] SAUSAINIAI SU OBUOLIAIS "KAIP DARYDAVO MAMA"

2008-09-28 11:32

Rudeniui užėjus, vis prisimenu šitus sausainius - juos keptavo mama, kai aš buvau maža, ir todėl nedaug atsimenu, o jinai tada buvo jauna, ir turėjo laiko tokiem dalykam ;)

Anyway, receptą turiu nuo tų laikų, ir va, šiomet vėl prisiminiau, suradau, o kai Jignas paprašė pasidalint, tai *for fun* pasiryžau ir išsimiltuoti ;)

Kiekvieną sukurtą sausainį vilgiau į plaktą kiaušinį, o po to *dipp'inau* į cukrų, ir dėjau skardon. Kiaušiniu ir cukrumi į viršų, be abejo ;) Skarda turi būti arba barstyta miltais, arba ištiesta *baking paper*. Daug kartų pakartojus sausainio sukūrimo veiksmą, va jau prikrauta mano pirmoji skarda su gražuoliukais:

Kai kuriuos tinklaraščių kalbos požymius galima išryškinti, lyginant, kuo jie skiriasi nuo seniau ir geriau pažįstamo elektroninio diskurso [5] – komentarų, trumpųjų telefono žinučių (angl. SMS – pagal *Short Message Service*) ir sparčiųjų žinučių (angl. IM – *instant messages*), kai interaktyviai bendraujama per laiko tarpą arba realiuoju laiku.

Diskusijų svetainėms ir forumams būdingi komentarai iš esmės yra tokie patys ir tinklaraščiuose, toje jų dalyje, kur skaitytojai diskutuoja su tinklaraščio autoriumi ar kitais skaitytojais. Komentarai paprastai esti trumpi, o jų raiška labai priklauso nuo autoriaus amžiaus, vidinės kultūros ir supratimo, kas yra viešoji kalba. Paaugliai į komentarų tekstus neretai perkelia telefono žinučių stilių [6]. Žodžiai trumpinami praleidžiant balsius, vartojamos nelietuviškos abėcėlės raidės *q, w, x* ir pan. Štai dešimtokės, kuri ieško pagalbos dėl lietuvių kalbos egzamino, žinutė diskusijų forume:

plys, rasykit wisi, ryt kaj jau zhinosite temas "TRADICIJOS IR ŠVENTĖS" potemes :) Ibj laukiame :) aciukas ish anxto :) (Jurga, <http://v1kk.lt> 2008–06–16)

Tinklaraščio įrašų tekstas nuo šių elektroninio diskurso apraiškų akivaizdžiai skiriasi. Palyginkime tinklaraščių ir viešojo elektroninio diskurso kalbos ypatumus pagal vieno ir kito teksto kūrimo aplinkybes (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Teksto kūrimo aplinkybių poveikis tinklaraščių kalbai

Eil. nr.	Teksto kūrimo aplinkybės	Viešasis elektroninis diskursas	Tinklaraščiai	Poveikis tinklaraščių kalbai
1.	Teksto kūrimo	vyrauja bendravimo	vyrauja informavimo	grafinė ir kalbinė raiška labiau

	tikslai ir paskirtis	funkcija: nuomonės reiškimas, klausimai	funkcija; šalutinė – bendravimo funkcija	primena rašytinį publicistinį stilių nei sakininės kalbos imitaciją
2.	Kūrimo kontekstas	ppr. reakcija į kitą tekstą, todėl be konteksto neinformatyvus	funkcionuoja kaip savarankiškas tekstas su hiperteksto elementais	mintys dėstomos rišliai ir nuosekliai
3.	Kūrimo būdas ir trukmė	rašoma ppr. spontaniškai	rašoma geriau apgalvojant	tekstas struktūriškesnis, gali būti autoriaus redaguotas
4.	Apimtis	vyrauja kelių sakinių tekstai	vyrauja apie 100–200 žodžių tekstai [7]	tekstas organizuotesnis
5.	Teksto kontrolė	kuriama be tarpininkų	kuriama be tarpininkų	matyti realioji autoriaus vartoseną
6.	Adresatai	labiau priklauso nuo konteksto; gali būti skiriama ir vienam adresatui	ppr. skiriama neapibrėžtam adresatui ir neribotam jų skaičiui	labiau derinamasi prie didesniam adresatų skaičiui įprastų kalbos normų
7.	Anonimiškumo laipsnis	dažniausiai anonimiška	dažniau atskleidžiama autoriaus tapatybė	daugiau kalbinės savikontrolės

Taigi tinklaraščių įrašų tekstas organizuotesnis nei elektroninio diskurso. Be to, jis retai kada būna „šveplas“, nes toks ilgesnis tekstas paprasčiausiai labiau vargina, jį nepatogu skaityti ir esti sunkiau suvokti.

Nors tinklaraštininkams reikia daugiau laiko ir pastangų kurti tinklaraščių įrašams nei rašyti elektroninio diskurso žinutėms, tačiau ir viena, ir kita apraiška atspindi realiąją vartoseną ir nuo autoriaus priklausantį variantiškumą. Toks socialiai motyvuotas kalbos vartosenos įvairavimas ir yra sociolingvistinių tyrimų objektas.

3. Kaip tinklaraščių kalbą galima tirti sociolingvistiškai?

Mikrosociolingvistiniai tyrimai (Grumadienė 1994, 8) iš tradicijos daugiausia siejami su sakybine kalbos forma, jei neturėsime galvoje istorinės sociolingvistikos, kuriai svarbu seni rašytiniai šaltiniai ir kalbos pokyčiai per laiką, susiję su visuomenės pokyčiais. Sociolingvistiškai tiriant sakinę kalbą, nagrinėjami garsinės raiškos pokyčiai, susiję su socialiniais veiksniais. Pirmiausia tai fonologijos lygmuo, taip pat sociolingvistikos metodus vis labiau mėginama pritaikyti leksikos ir gramatikos – morfologijos ir sintaksės – tyrimams, nors iškart susiduriama su naujos, specialios metodikos, būtinos sudėtingesniems kalbos lygmenims, trūkumu.

Sociolingvistika tiria ne tik konkrečių kalbos reiškinių variacijas, bet ir tam tikras su socialiniais visuomenės požymiais susijusias kalbos atmainas – dialektus: regioninius, socialinius arba etninius. Tinklaraščių kalba nesusijusi nei su koku nors vienu geografiniu regionu (tad nėra dialektas), nei su viena kokia socialine ar etnine visuomenės grupe (tad nėra sociolektas). Tai yra forma, žanras, tam tikras teksto tipas, kuris, nors ir funkcionuoja rašytiniu pavidalu, leidžia reikštis įvairioms daugiasluoksnioms kalbos variacijoms. Tokias gausėjančias ir įvairėjančias kalbos apraiškas, kurios kuriasi žmonėms bendraujant per įvairias tarpines priemones – *medijas*

(mobiliuoju telefonu, internetu), danų kalbininkas Stigas Hjarvardas 2004 m. yra pavadinęs medialektais (Hjarvard 2004, 75–76). Taigi ir medialektai yra sociolingvistikos tyrimų objektas.

Tinklaraščiai teikia galimybę nagrinėti įvairius kalbos ir visuomenės santykių aspektus, įskaitant kalbos variantiškumą ir pokyčius, kurie priklauso nuo tą kalbą vartojančių žmonių socialinių požymių – amžiaus, lyties, išsilavinimo, veiklos pobūdžio, interesų ir kt. Todėl tinklaraščiai domina ir įvairių kitų sričių tyrėjus – ne tik kalbos specialistus, bet ir sociologus, psichologus – kaip tik dėl to, kad yra kuriami nevaržomai, be tarpininkų, ir patogia visiems prieinami. Be to, tinklaraščiuose pateikiama daugiau ar mažiau su autorių tapatybe susijusios informacijos, kuri tokiems tyrimams yra svarbi.

Pavyzdžiui, JAV buvo tiriami paauglių tinklaraščiai: nagrinėta, kokiomis priemonėmis paaugliai reiškia savo tapatybę (Huffaker, Calvert 2005). Kalbinės raiškos priemonės čia, be abejo, vaidina svarbiausią vaidmenį. Bendraamžių ir bendraminčių paieškos paauglystėje būna ypač intensyvios, ir tinklaraščių kalba tą gerai atskleidė. Nagrinėta, kuo skiriasi berniukų ir mergaičių tinklaraščiai: kokiomis temomis daugiausia rašoma, su kokiomis bendraamžių grupėmis tapatinamasi, kaip reiškiamos emocijos, kaip su tuo susijęs kalbinės raiškos priemonių pasirinkimas ir t. t. Pavyzdžiui, berniukai daugiau nei mergaitės vartojo jausmaženklių (nors manyta, kad polinkis bus priešingas); berniukų stilius labiau rodė aktyvumą, ryžtingumą, buvo šiurkštesnis.

Tinklaraščių kalbos variacijas galima tirti mažiausiai dviem būdais:

1) kadangi tinklaraštininkai linkę burtis į bendraminčių grupes, galima kalbėti apie tų grupių, kurios narius sieja kokie nors bendri požymiai, kalbą;

2) galima pasirinktinai pagal kokį nors požymį ar jų derinį tirti atskirų tinklaraščių kalbą. Svarbiausi socialiniai kintamieji čia būtų tokie:

- amžius,
- lytis,
- socialinė padėtis,
- išsilavinimas,
- veikla,
- interesai.

Be to, galima tirti autorių, kuriems lietuvių kalba nėra gimtoji, tinklaraščius, nes esama kitakalbių (pavyzdžiui, rusų, lenkų) ar dvikalbių, kurie tinklaraščius rašo lietuviškai.

Taigi įvairūs tinklaraščių ir jų kalbos požymiai rodo, kad tai gali būti perspektyvi sociolingvistinių tyrimų sritis.

4. Tinklaraščių kalba: kokia tai dabartinės vartosenos apraiška?

Sociolingvistikai rūpi ne tik atskirų vartotojų, bet ir įvairių kalbos apraiškų sąsajos su visuomenės veiklos formomis ir kitais socialiniais veiksniais. Taigi, kad tinklaraščius būtų galima tirti, reikia nustatyti, kokia tai kalbos apraiška, kaip ji išsitenka dabartinės vartosenos schemeje tarp įvairių kitų kalbos apraiškų ir formų.

Skirtingi diskurso (plačiąja prasme) ar teksto tipai, konkretūs komunikacijos aktai (pavyzdžiui, poema, pokalbis, reklama, pamokslai ir pan.), tradiciškai vadinami **žanrais** (Trudgill 2003, 55, plačiau žr. Marcinkevičienė 2008, 12–32). Jiems skirstyti esama labai įvairių kriterijų. Svarbiausi – tekstų forma ir turinys, struktūra, komunikaciniai tikslai, adresatas ir stiliaus ypatybės (Herring, Scheidt ir kt. 2005, 142–171). Pagal šiuos kriterijus tinklaraščiai laikytini vienu iš elektroninės komunikacijos žanrų.

Taigi reikia aiškintis, kur tinklaraščių, kaip elektroninės komunikacijos žanro, vieta dabartinėje lietuvių kalbos vartosenoje. Tam reikalui naudojamosi schema, kuri skirta aprašyti dabartinei vartosenai pagal šiuos parametrus: 1) chronologinės ribos, 2) vartojimo sritys, 3) vartojimo būdas. Turėtina galvoje, kad elektroninės kalbos formos atsiradimas ir jos taikymas

įvairiose gyvenimo srityse verčia gerokai permąstyti tradicinę vartosenos ir įvairių jos apraiškų sampratą.

Chronologinės ribos kelia mažiausiai sunkumų. Kaip minėta, lietuviškųjų tinklaraščių internete pastebimiau ėmė rasti apie 2000 metus, taigi tiriant jų raišką ir turinį, neabejotinai susiduriama su dabartine kalba. Kadangi visi įrašai yra datuojami, ilgainiui galima stebėti ir tinklaraščių kalbos pokyčius. Pavyzdžiui, galima fiksuoti svetimybių, naujadarų atsiradimo laiką ir plitimo mastą, lietuviškų atitikmenų vartojimo polinkius ir pan.

Kalbos vartojimo sritys paprastai skiriamos pagal visuomenės veiklos formas (valstybės valdymas ir administraciniai santykiai, švietimas ir mokslas, žiniasklaida ir viešoji informacija, kultūra ir kt.). Šiuo požiūriu tinklaraščiai dažniausiai lyginami su tradicine žiniasklaida (kuri reiškiasi trimis formomis – rašytine, elektronine ir sakytine), bet ne prilyginami jai. Tad tinklaraščius galima laikyti savotiška elektroninės komunikacijos (plačiąja prasme) forma.

Kalbos vartojimo būdas leidžia vartoseną nusakyti trejopai:

- pagal raiškos formą (rašytinė–elektroninė–sakytinė vartoseną),
- pagal vartojimo atvirumą (privačioji–viešoji vartoseną),
- pagal vartojimo stilių (oficialioji–laisvoji vartoseną).

Tradiciškai priimta manyti, kad kalba funkcionuoja dviem formomis, arba pavidalais: yra rašytinė ir sakytinė (Palionis 1985, 9, Marcinkevičienė 2004, 8–9; kitokią šių terminų interpretaciją žr. Nauckūnaitė 2003, 78–80).

Kalbant apie įvairius medialektus, yra prasmės elektroninę jų formą skirti kaip atskirą kalbos funkcionavimo pavidalą. Elektroninės formos kalba straipsnyje suprantama kaip elektroninėje terpėje (pavyzdžiui, internete, mobiliuosiuose telefonuose, kompiuterizuotose viešojo aptarnavimo srityse (bankininkystėje, prekyboje), įvairių žanrų ir paskirties tekstų kompaktinėse plokštelėse ir kt.) funkcionuojanti kalba. Šis kalbos pavidalas yra tarpinis: vienos jo apraiškos artimesnės rašytinei formai, kitos – sakytinei, bet galima rasti ir nemažai elektroninės kalbos skirtumų nuo rankraštinio ar spausdinto pavidalo, taip pat nuo sakytinės kalbos. Ryškiausi iš jų: tekstas nėra būtinai ilgalaikis ir nekeičiamas, atsiranda neriboto koregavimo galimybė, išlaikant, jei reikia, ir originalą (skirtingai nei rankraštinio ar spausdinto teksto); elektroninis tekstas gali greitai pasiekti adresatą ir išlikti patvarus (skirtingai nei sakytinė kalba); naudojami hiperteksto elementai ir kt. (dar žr. Ryklienė 2000, 99–101). Nagrinėjant įvairius medialektų žanrus, šie skiriamieji požymiai darosi reikšmingi.

Dar vienas dalykas, kuris dažnai pamiršamas, kalbant apie kalbos pavidalus ar formas, yra skirtingi raiškos stiliai – šnekamasis ir rašomasis. Jie skiriami ne pagal kalbos atliekamas funkcijas (taigi yra ne funkciniai), o pagal bendriausias kalbos ypatybes, priklausančias kaip tik nuo formos. 2-oje lentelėje matyti trijų kalbos formų – rašytinės, elektroninės ir sakytinės – sąsajos su šiais stiliais. Tos sąsajos konkrečiai reiškiasi skirtingais tekstų (įskaitant ir tinklaraščius) žanrais.

2 lentelė. Tinklaraščių kalbos forma

Forma Stilius	Rašytinė	Elektroninė	Sakytinė
Rašomasis	A. Rašytinis tekstas: rankraštinis, spausdintas (pvz., straipsnis).	B. Elektroninis tekstas (pvz., straipsnis, informacija internete, tinklaraštis).	C. Skaitomas rašytinis tekstas (pvz., pranešimas).
Šnekamasis	D. Užrašyta sakytinė kalba (pvz., grožinio kūrinio dialogai,	E. Grafiškai įformintas interaktyviojo bendravimo elektroninis diskursas (pvz.: komentarai, realiojo	F. Sakomas tekstas (pvz., pokalbis).

	transkribuotas tarmės įrašo tekstas).	laiko rašytiniai pokalbiai interneto terpėje; trumposios telefono žinutės).	
--	---	--	--

Pagal **vartojimo atvirumą**, t. y. iš esmės pagal adresatų gausumą, galima skirti privačiąją ir viešąją vartoseną. Tinklaraščių autorių anonimiškumas yra bene svarbiausias ypatumas, kuris silpnina viešumo lygmenį, tačiau adresatas yra neapibrėžtas, tekstai prieinami visiems, tad tinklaraščiai neabejotinai priklauso viešajai vartosenai.

Pagal **vartojimo stilių**, t. y. daugiausia pagal vartojimo aplinkybes, kai derinamasi prie tam tikrų nustatytų taisyklių ar bendraujama nevaržomai, skiriama oficialioji ir laisvoji vartoseną. Pagal šį kriterijų internete gana aiškiai atsiskiria oficialioji sritis (pavyzdžiui, įvairių įmonių, įstaigų ir organizacijų pateikiama dalykinė informacija) ir laisvoji sritis, orientuota į mažiau įpareigojančią informaciją ir komunikaciją. Tinklaraščiai yra laisvosios vartosenos dalis.

Galimi įvairūs pagal vartojimo atvirumą ir vartojimo stilių skiriamos vartosenos požymių deriniai, pavyzdžiui: privačioji oficialioji rašytinė, viešoji neoficialioji sakytinė kalba ir pan., kur kiekvieno kriterijaus požymių stiprumas įvairiose vartojimo srityse ir įvairiems žanrams gali būti skirtingas (žr. 3 pav.).

3 pav. Tinklaraščių kalba pagal vartojimo pobūdį

Pagal vartojimo atvirumą:

Pagal vartojimo stilių:

viešoji kalba	laisvoji (neoficialioji) kalba	oficialioji kalba
privačioji kalba		
Viešoji laisvoji [tinklaraščiai]	Viešoji oficialioji	
Privačioji laisvoji	Privačioji oficialioji	

Jeigu susiesime kalbos raiškos formas (2 lent.) su kalbos vartojimo pobūdžiu (3 pav.), t. y. jei kalbėsime apie kalbos vartojimo būdą, atsiskleis svarbiausi tinklaraščio kaip teksto žanro klasifikaciniai požymiai (žr. 3 lent.), priklausantys nuo terpės, kurioje jie funkcionuoja. Palyginimui su tinklaraščių žanru lentelėje pateikta ir kitokių tekstų žanrų pavyzdžių.

3 lentelė. Tinklaraščio kaip teksto žanro bendrieji klasifikaciniai požymiai

Vartojimo pobūdis	Forma		
	rašytinė	elektroninė	sakytinė
viešoji oficialioji	partijos rinkimų programa laikraštyje	oficialioji informacija žinių portale	oficialus prezidento interviu
privačioji oficialioji	privatūs dalykiniai laiškai	privatūs dalykiniai laiškai	pokalbis su gydytoju
viešoji laisvoji	neredaguoti leidiniai, įrašai atsiliepimų knygose	elektroninis diskursas, tinklaraščiai	realybės šou dalyvių pokalbiai
privačioji laisvoji	asmeniniai laiškai	asmeninis pokalbis raštu (pvz., naudojant programą <i>Skype</i>)	pokalbis su artimu žmogumi

Taigi tinklaraščius galima laikyti dabartinės elektroninės viešosios laisvosios vartosenos žanru. Konkretūs šio žanro požymiai dar laukia tyrimų.

Išvados

1. Tinklaraščiai – naujas, kiekybiškai ir kokybiškai ryškus interneto terpės reiškinys, darantis poveikį viešajai lietuvių kalbos vartosenai.
2. Tinklaraščius pagal kalbos ypatumus (vartojimo būdą, t. y. raiškos formą, vartojimo atvirumą ir vartojimo stilių) galima apibūdinti kaip dabartinės viešosios laisvosios elektroninės vartosenos (arba interneto komunikacijos) žanrą.
3. Turint galvoje didžiulę tinklaraščių įvairovę, skirtingus autorius ir tematiką, be tarpininkų kuriamą ir nuolatos atnaujinamą turinį, į šio internetinio žanro kalbą galima žiūrėti kaip į realiąją vartoseną, kuri gerai atspindi naujus kalbos polinkius ir pokyčius.
4. Palyginti su elektroninio diskurso žanrais (trumposiomis ir sparciosiomis žinutėmis, interneto diskusijų komentarais ir pan.), tinklaraščių kalba yra organizuotesnė: grafinė ir kalbinė raiška labiau primena rašytinį publicistinį stilių nei sakytinės kalbos imitaciją; mintys dėstomos rišliai ir nuosekliai; tekstas struktūriškesnis, gali būti autoriaus redaguotas; labiau derinamasi prie didesniai adresatų skaičiui įprastų kalbos normų; esama daugiau kalbinės savikontrolės.
5. Nors tinklaraščių kalba nesusijusi nei su koku nors vienu geografiniu regionu (tad nėra dialektas), nei su viena kokia socialine ar etnine visuomenės grupe (tad nėra sociolektas), ji gerai tinka sociolingvistiniams tyrimams pagal įvairius socialinius kintamuosius ar jų derinius – tinklaraštininkų amžių, lytį, socialinę padėtį, išsilavinimą, veiklą, interesus ir pan.
6. Ilgą laiką viešoji laisvoji (nereguliuojamoji) lietuvių kalbos vartoseną buvo daugiausia sakytinė, o fiksuotoji raštu – menkai prieinama sociolingvistiniams tyrimams. Atsiradus tinklaraščiams, viešoji laisvoji vartoseną žymiai išsiplėtė, ir dabartinė vartoseną kaip visuma pradeda įgauti įvairių savo formų ir apraiškų pusiausvyrą. Atsiveria naujos galimybės visapusiškesniems realiosios vartosenos tyrimams.

Šaltiniai

<http://lt.wikipedia.org/wiki/Blog>
<http://verslas.blogas.lt>
<http://visiblogai.lt>
<http://www.alfa.lt>
<http://www.blogas.lt>
<http://kasyrablogas.lt>
<http://www.blogeriai.lt>
<http://www.blogeriai.net>
<http://blogologas.lt/>
<http://www.mtv.lt/blogai>
<http://www.nezinau.lt/>
<http://www.rzu.lt>
<http://www.vlkk.lt>

Literatūra

- Crystal D. 2006, *Language and the Internet*, 2nd ed, Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal D. 2008, *Txtng. The Gr8 Db8*, OUP Oxford.
- Grumadienė L., R. Marcinkevičienė (sud.) 1994, Sociolingvistika ir kalbos kultūra, *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*, Vilnius: Gimtoji kalba, 5–13.
- Herring S. C., Scheidt L. A., Wright E., Bonus S. 2005, Weblogs as a bridging genre. *Information Technology & People* 18, 142–171.
- Hjarvard S. 2004, The Globalisation of Language. How the Media Contribute to the Spread of English and the Emergence of Medialects, *Nordicom Review* 1–2, Nordicom: Gothenburg University, 75–97. – Prieiga internete: http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/157_075-098.pdf
- Huffaker D. A., Calvert S. L. 2005, Gender, identity, and language use in teenage blogs, *Journal of Computer-Mediated Communication* 10(2). – Prieiga internete: <http://jcmc.indiana.edu/vol10/issue2/huffaker.html>
- Kelertienė V. 1991, Paprastoji ir poetinė kalba, *Žodžiai ir prasmės I*, Vilnius: Mokslas, 59–78.
- Marcinkevičienė R. 2008, *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*, Vilnius: Versus aureus.
- Marcinkevičienė R. 2004, Kalbos ir teksto atmainas įvardijančių terminų problemos, *Terminologija* 11, 7–30.
- Miliūnaitė R. 2008, Pirmas žvilgsnis į tinklaraščių kalbą, *Kalbos kultūra* 81 [priimta spausdinti]. Prieiga internete: <http://www.kalbosnamai.lt/>, skyrelis SKAITINIAI.

Nauckūnaitė Z. 2003, Loginiai ir lingvistiniai sakinys ir rašytinės raiškos skirtumai, *Žmogus ir žodis* 1 (5), 78–83.

Palionis J. 1985, *Kalbos mokslo pradmenys*, Vilnius: Mokslas.

Ryklienė A. 2000, Bendravimas internetu: kalbėjimas rašant, *Darbai ir dienos* 24, 99–107.

Trudgill P. 2003, *A glossary of sociolinguistics*, Edinburg University press.

Išnašos

[1] Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą 2008 m. spalio 3 d. Jono Jablonskio konferencijoje „Sociolingvistiniai lietuvių kalbos tyrimai“.

[2] Interneto svetainių, iš kurių rinkti tinklaraščių kalbos duomenys ir informacija apie pačius tinklaraščius, adresai pateikti šaltinių sąrašė.

[3] Terminijos problemos, susijusios su *tinklaraščiais* ir visomis gausiomis šios sąvokos ir jai artimų sąvokų įvardijimo variacijomis straipsnyje nenagrinėjamos. Dėl angliškojo žodžio kilmės žr. Crystal 2006, 238–242; dėl *blog* ir šios šaknies vedinių bei lietuviškų atitikmenų vartojimo lietuviškojoje tinklaraštijoje žr. Miliūnaitė 2008.

[4] Šiuokart atsiribojama nuo beteksčių tinklaraščių (fototinklaraščių, vaizdo, garso, nuorodinių tinklaraščių), kuriuose gali būti pateikiami tik vaizdo ar garso siužetai, nuotraukos ir pan.

[5] *Diskurso* sąvoka lietuvių kalbinėje literatūroje vartojama labai nevienodai; skiriamos trys jo reikšmės: 1) plačiausia reikšmė – vartojama kalba, bet koks tekstas, siejamas su jo kūrimo ir funkcionavimo aplinka; 2) tam tikra kalbos sritis (pvz., *mokslinis, politinis diskursas*), 3) interaktyvus, diskusinis bendravimas (plg. Marcinkevičienė 2008, 14–16). Apskritai Lietuvos *lingvistiniame diskurse* pati *diskurso* sąvoka, nors ne itin aktyviai, bet jau funkcionavo ne mažiau kaip prieš du dešimtmečius (dėl to žr. Kelertienė 1991: 59–78), tačiau maždaug tik nuo šio amžiaus pradžios imta sieti ir su elektronine terpe, bendravimu joje (žr. Rykliene 2000, 99–100). Šiame straipsnyje, kad geriau išryškėtų tinklaraščių, kaip ypatingo elektroninės terpės žanro, požymiai, *elektroniniu diskursu* paranku vadinti ne elektroninės terpės tekstų visumą, o tik tuos tekstus, kurie atlieka tiesioginio (interaktyvaus) bendravimo funkciją (trečioji *diskurso* reikšmė). Tad elektroninis diskursas (interneto svetainių pokalbiai, diskusijos, komentarai ir pan.) laikomas savotiška priešprieša tinklaraščių įrašų tekstams.

[6] Savotiškas žinučių rašymo („žinutinimo“, angl. *texting, SMS language*) stilius greičiausiai perimtas iš anglų kalbos, kur jis yra įgavęs ryškių savitų bruožų. Pavyzdžiui, Viljamo Šekspyro „Hamleto“ frazė „Būti ar nebūti?“ (angl. *To be or not to be?*) angliškai šiuo stiliumi gali būti užrašoma taip: 2b? nt2b? = ??? Šiai elektroninio diskurso apraiškai skirta ir naujausia D. Crystal knyga „Txtng. The Gr8 Db8“ (Šifruojama: *Texting. The Great Debate – Žinutinimas. Didieji debatai*) (Crystal 2008).

[7] Tai tik labai apytikriai duomenys. Kai tekstas derinamas su nuotraukomis ar vaizdo įrašais, jo paprastai esti mažiau. Lietuviški tinklaraščiai šiuo atžvilgiu, regis, iki šiol nėra nuodugniau tirti. JAV tinklaraščių įrašų ilgio tyrimuose vidurkis nurodomas apie 200 žodžių, apie 16 sakinių (Herring, Scheidt ir kt. 2005, 142–171).

Gauta 2008 m. lapkričio 14 d.

Rita Miliūnaitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5,
10308 Vilnius, Lietuva
[ritam@lki.lt]